

Interdiocesaan Pastoraal Beraad

Guimardstraat 1, 1040 Brussel - tel. 02/507 05 87 - ipb@interdio.be - www.ipbsite.be
 Rek. BE94 7845 8328 8914

Forum 4 juni 2016

Amoris Laetitia

Aandachtspunten en uitdagingen voor Vlaanderen

*Inleiding mgr. Johan Bonny, bisschop van Antwerpen,
aanwezig op de Synode in 2015*

Amoris Laetitia is belangrijk voor de Kerk wereldwijd. Het is een opdracht voor ons om er mee te werken in de komende jaren.

Inleiding

Wat doet paus Franciscus in deze exhortatie?

Hij probeert rond het thema huwelijk en gezin, waar in de Kerk de laatste 50 jaar breuklijnen ontstaan zijn, de 'communio' (eenheid in verscheidenheid) te bevorderen, te herstellen. Waar, in de symbolische betekenis van het woord, 'theoretische en pastorale continenten' uit elkaar gedreven zijn, probeert hij de gebieden dichter bij elkaar te krijgen. De tekst lijkt als twee handen waarvan de vingers in mekaar schuiven. En als men die vingers overloopt, valt men weer van de ene hand in de andere en kunnen er tendensen zijn van 'ik wil mijn hand terug en jij wilt jouw hand terug'. Maar de oefening van de tekst bestaat er juist in dat de paus beide handen met de vingers bij mekaar wil krijgen en ook de ongelijktijdigheid of het niet altijd gestroomlijnde tussen de verschillende paradigma's in de tekst bij elkaar wil houden. Het alternatief is dat men opnieuw kiest voor één logische lijn, voor één hand. Het probleem van de Kerk was de laatste 50 jaar dat ze koos voor één logische lijn die wel aan elkaar hangt, maar waarvan men voortdurend voelde dat ze een andere en even logische lijn miste om te kunnen werken. De paus wil beide lijnen of beide handen opnieuw bij mekaar krijgen.

Ik vind dit belangrijk. Want als een ambt van de paus ecclesiologisch ergens voor dient, is het om een instrument van eenheid te zijn in de Kerk, het bewerken van de communio. Daarvoor dient het Petrusambt in de Kerk en ik ben dankbaar voor de manier waarop paus Franciscus dat dienstambt uitoefent, ten voordele van de kerkgemeenschap in haar volle breedte.

Paus Franciscus geeft prioriteit aan een pastorale benadering, boven een dogmatische of een kerkrechtelijke. Het dogmatische en kerkrechtelijke is niet weg. Dat zit ook in de tekst. Maar in de manier waarop hij de paradigma's bij mekaar brengt, kiest hij voor een pastorale benadering, die zo dicht mogelijk bij het leven wil staan. En als men bij het leven wil staan, staat men ook bij al de ongelijktijdigheden van denken en doen die het menselijk bestaan wereldwijd kenmerken.

Wat mag men nu verwachten na de encycliek? Dat diegenen die pastoraal denken zich gelukkiger gaan voelen en meer ruimte krijgen om met mensen op weg te gaan. Dat diegenen die een meer dogmatische of een kerkrechtelijke lijn willen volgen, zullen opwerpen dat het theoretisch niet helemaal op punt staat, niet helemaal duidelijk is wat de paus wil zeggen, dat het aan logica ontbreekt. Maar de pastorale lijn krijgt van paus Franciscus de prioriteit, dat was ook zo tijdens de synode.

Meer vanuit de theologie bekeken. Doordat de paus de paradigma's probeert dichter bij mekaar te brengen, is hij ook bezig met de balans te herstellen in de Kerk tussen de verschillende grote principes van een gezonde christelijke ethiek, gevoed door heel de Bijbel en heel de christelijke traditie. De laatste decennia was er het gevoel dat het moeizaam ging met het meepakken van de volle Bijbelse traditie en de volheid van hoe Jezus in het Nieuwe Testament spreekt, maar ook van de volheid van onze dogmatische en moraaltheologische traditie waar veel meer in zit dan wat in de laatste 30 à 40 jaar naar boven kwam. Als men de tekst van *Amoris Laetitia* neemt, ziet men dat telkens er iets nieuws moet worden ingebracht tov. de laatste 40 jaar, Thomas van Aquino aangehaald wordt –dit is zeer merkwaardig, want we zijn in 2016-. Er zit in onze traditie zoveel meer potentieel dan wat de laatste decennia naar boven is gehaald. Het is vandaag niet eenvoudig om het denkplatform te verbreden. Na decennialange discussies is er bijna geen kerkleider of theoloog meer uit de recente 30 à 20 jaar rond wie er consensus bestaat. Raar maar waar: om te werken aan een consensus, moeten we vandaag terug naar Thomas van Aquino! Dat wil iets zeggen over het relatieve gezag van de 'auctoritates', over het gezag van de sprekers uit de laatste decennia. Een verwijzing naar bv. Rahner, Häring, Fuchs, Von Balthasar, Paulus VI of Johannes-Paulus II volstaat niet meer om een consensus te bereiken op kritieke punten.

Paus Franciscus geeft de voorkeur aan 'de weg van de barmhartigheid'. In heel de synode kwam dit in alle gesprekken naar voren. In zijn toespraken tussendoor maakte de paus er steeds weer verwijzingen naar. *Amoris Laetitia* zit helemaal in de dynamiek van het Jaar van de Barmhartigheid en het thema van de barmhartigheid.

Een pastorale lezing van Amoris Laetitia

Amoris Laetitia is een aanvulling van de kerkelijk leer over huwelijk en gezin (aanvulling bij *Gaudium et Spes*, *Humanae Vitae*, *Familiaris Consortio*). Vanuit de behoudende hoek zullen sommigen dat ontkennen. Volgens hen zit de klassieke doctrine wel degelijk in *Amoris Laetitia* en wat er nu bij komt, beschouwen ze als niet meer dan eigentijdse pastorale beschouwingen zonder leerstellige betekenis. Toch bouwt de paus met zijn exhortatie wel degelijk verder aan de leerstellige traditie van de Kerk. Hoe werkt een aanvulling van de kerkelijke leer in de Kerk? Laat mij een beeldspraak gebruiken: de leerstellige traditie van de Kerk groeit zoals een stad groeit. Elke straat begint in het oudste deel van de stad. Vanuit de oude stadskern wordt elke straat steeds verder doorgetrokken, in steeds nieuwe bouwstijlen, maar zonder de huizen in de oude stadskern af te breken. Wie in de oudste delen van de straat wil gaan wonen, kan dat, want de oudste gebouwen staan er nog. Wie in de nieuwere delen wil gaan leven, kan dat ook, want er zijn vele gebouwen bijgezet. Zo groeit ook de leerstellige en pastorale traditie in de Kerk. Wij breken niet af, maar we voegen toe. Zo worden balansen weer in evenwicht gebracht en groeit de diversiteit. Bv. bij het Eerste Vaticaans Concilie werd het accent gelegd op de onfeilbaarheid en het jurisdictieprimaatschap van de paus. Vaticanum II heeft dit 'gebouw' niet afgebroken, maar heeft verderop 'een nieuw gebouw gezet'. Wie wil kan nog altijd gaan wonen in Vaticanum I, maar ondertussen is er een groot huis bijgekomen, Vaticanum II, dat de collegialiteit van de bisschoppen naar voren schoof en daarmee de leerstellige balans over het dienstambt van de paus weer in evenwicht bracht. Zo is het ook met *Amoris Laetitia*: met deze exhortatie plaatst paus Franciscus een nieuw huis in de 'lange straat' van de kerkelijke leer over huwelijk en gezin, waarmee hij leerstellige evenwichten hersteld en de pastorale leefruimte vergroot.

Amoris Laetitia biedt een visie, principes en beleidslijnen die ver voorbij het pastorale domein van huwelijk en gezin hun toepassingsveld kunnen vinden.

Tien sleuteltermen voor de pastoraal

De keuze van de sleuteltermen is niet zo maar een subjectieve keuze maar wijst op een objectieve lijn in de tekst. Men zegt wel eens dat *Amoris Laetitia* over een verandering van paradigma gaat. 'Paradigma' is een heel sterk woord en betekent een combinatie van elementen die als puzzelstukken op mekaar inhaken. De tien sleuteltermen haken ook als puzzelstukken in mekaar. Het ene punt heeft het andere nodig of leidt naar het andere toe. Er zit een theologische, pastorale logica in die tien punten.

1. *Een voortgaand, open en gedifferentieerd denkproces (AL 2; 3)*

De tekst begint met zeven inleidende punten, zeven leessleutels. Vier daarvan zijn ter inleiding. Drie daarvan zijn methodologisch, hermeneutisch heel belangrijk. In een eerste van deze drie punten zegt de paus dat dit geen afgesloten tekst is. Dit is niet het laatste woord. Het is een onderdeel van een voortgaand, open en gedifferentieerd denkproces. Dat een kerkelijk document spreekt over een gedifferentieerd denkproces is niet zo evident. Meestal is de differentiatie al weg vooraleer men tot een kerkelijk document komt dat juist uit de differentiatie wil stappen en eenzinnige klaarheid wil scheppen. Een positieve vergelijking kan men hier maken met de Verklaring tussen de katholieke Kerk en de lutherse Kerk over de rechtvaardigingsleer. In die tekst spreekt men over een 'gedifferentieerde consensus'. 'We zijn het eens, maar op een gedifferentieerde manier'. Als ik Amoris Laetitia lees, heb ik het gevoel dat het ook hier om een soort van 'gedifferentieerde consensus' gaat. We kunnen ons er samen achter zetten, juist omdat er binnen de consensus ruimte is voor verscheidenheid. Dat is juist de kracht van Amoris Laetitia.

2. *Inculturatie (AL 3; 199)*

Wat doet ons verschillen in de theologische discussie over belangrijke levenservaringen rond huwelijk en gezin tijdens de synode? Is het de theologie of is het de cultuur? Hoe langer de synode duurde, hoe meer ik ervan overtuigd was dat het de cultuur is die ons van mekaar doet verschillen. Waarom is het thema 'samenwonen voor het huwelijk' zo moeilijk tussen een Belg en een Pool of tussen een Belg en een Nigeriaan? Uiteindelijk hebben wij op het Seminarie dezelfde handboeken van theologie gebruikt, hebben wij dezelfde auteurs gelezen. Wat ons doet verschillen is de andere cultuur waaruit wij komen, waar bepaalde ervaringen een evidentie zijn geworden die bij andere nog niet bestaan. Voor de Kerk wil dat zeggen dat ze deze culturele diversiteit meeneemt, veel sterker dan wij op het eerste gezicht beseffen of willen toegeven. Heel belangrijk is wat de paus zegde over die culturele verschillen in zijn toespraak tot de bisschoppen op de laatste dag van de synode. De paus verwijst trouwens naar die toespraak in de voetnoot bij het derde nummer van Amoris Laetitia. In die voetnoot geeft hij een hele reeks referenties naar o.a. de pauselijke Bijbelcommissie, Vaticanum II en Johannes Paulus II, maar zijn eerste verwijzing is naar zijn eigen toespraak op de laatste dag van de synode. Zo een klare taal over de culturele verscheidenheid in ethische kwesties had ik nog nooit gehoord.

3. *Rode draad door heel de tekst: een positieve en verwelkomende pastorale benadering (AL 38; 289; 292; 294; 297)*

Door o.a. de West-Europese bisschoppen en een paar verwante gebieden in de Kerk werd gevraagd dat men zou uitgaan van een positieve en verwelkomende pastorale benadering in de taal die men gebruikt, in het ethisch conceptueel referentiekader. Vermijd termen die al een negatieve kwalificatie of veroordeling in zich dragen, als men nadien met mensen verder op weg wil gaan. Verwelkom het goede en probeer met dat goede verder te werken. Die open, verwelkomende pastorale benadering is een rode draad die heel sterk van het begin tot het einde in dit document naar boven komt. Dit was op de synode niet evident. Bv. de ontwerp tekst waarover men moest discussiëren, bevatte voor ongehuwd samenwonen systematische de term 'concupinaat'. 'Ze leven in concubinaat'. Technisch kan dat juist zijn. Maar als men eerst aan een jong koppel moet zeggen dat ze in concubinaat leven en daarna proberen stappen vooruit te zetten in een groeiproces naar een burgerlijk of sacramenteel huwelijk is het eigenlijk al van in het begin verkorven. De vraag van veel gespreksgroepen was om het woord 'concupinaat' weg te nemen en te vervangen door 'samenwonen' of 'samenleven'. Dit is maar één voorbeeld van de vele die men zou kunnen aanhalen.

4. *Christus herkennen in het hart van menselijke verhalen (AL 59; 77; 315; 323)*

Ook dit komt vaak in de tekst terug. Christus is aanwezig daar waar mensen het goede met mekaar voor hebben en met mekaar op weg proberen te gaan in hun leven. Dit was evenmin evident. Ik verwijs naar een ander begrip dat in de ontwerp tekst zat van de vorige synode nl. 'de zaden van het Woord'. Het is een manier om het te formuleren, wil men toch in die gedifferentieerde levensverhalen van mensen erkennen dat, ook als die niet aan de katholieke norm beantwoorden of nog niet in de volledigheid zijn van een sacramenteel huwelijk, hier ook kiemen van het Woord van God aan het werk zijn. In onze gespreksgroep op de synode werd door de meesten ten stelligste ontkend dat kiemen van het Woord kunnen aanwezig zijn in iets wat nog geen sacramenteel huwelijk is. Want elke

huwelijksrelatie voor gedoopten buiten het sacramenteel huwelijk is 'leven in zonde'. De zaden van het Woord zijn godzijdank in de tekst gebleven, dankzij andere gespreksgroepen. Dus Christus herkennen in de levensverhalen, ook met de beperkingen erbij.

5. *Een proces van voortdurende groei (AL 78; 134; 135; 293)*

Vanuit West-Europa vroegen vele bisschoppen om een meer dynamische kijk op huwelijk, relatie, nieuwe gezinnen, op de weg die mensen afleggen. Op de etappes die ze daarin afleggen en de moeilijkheden die ze daarbij kunnen ondervinden.. Het is niet meer zoals vroeger dat men op de dag van het huwelijk van ongeveer niets in alles stapt. 'Huwten' is een zoektocht geworden in vele stappen. Niet dat alles goed is, niet dat alles af is. Het graduele erkennen in de ontwikkeling, in de levensweg die mensen afleggen, en daar als Kerk constructief in mee stappen, dit procesmatige denken vindt men als een rode draad in de tekst terug.

6. *Een zorgvuldig onderscheid maken tussen verschillende situaties (AL79; 273)*

Het is niet omdat men op het einde onder eenzelfde etiket zit, dat de voorafgaande levensverhalen ook dezelfde zijn. Bv. een relatie die eindigt, valt uiteindelijk onder de categorie 'echtscheiding' of 'nieuwe relatie na een echtscheiding'. Maar de verhalen die hieronder zitten, kunnen heel sterk van mekaar verschillen. De tekst vraagt om die verschillen te onderkennen. Een beeldspraak die ik soms gebruik is dat van de fiets met een platte band. Aan het einde van de rit zit men in dezelfde categorie 'platte band'. Maar hoe men aan die platte band komt, kan enorm verschillen. Het kan zijn dat iemand met een nagel de band heeft plat gestoken, omdat hij iets tegen de eigenaar van de fiets heeft en die wil pesten. Een ander verhaal is dat iemand op een zondag rustig aan het fietsen is en hij opeens vaststelt dat de band stilletjes leeg loopt. Hij wil dat gaatje in de band niet want hij moet nog terug thuis geraken. Iemand anders heeft het ook niet gewild of gedaan. Helaas is er op zondag geen fietsenmaker open. De band is dus niet te herstellen. Dit had hij en niemand gewild, maar hij moet er mee voort en hij moet nog thuis geraken. Dit is het andere uiterste van het paradigma 'platte band'. Als men niet erkent dat de levensverhalen achter onze theoretische kwalificaties zo verschillend zijn, kan men pastoraal niet verder. Amoris Laetitia vraagt om zorgvuldig met de verschillende verhalen om te gaan en niet te vlug alles te plaatsen onder eenzelfde etiket met dezelfde consequenties.

7. *Het geweten van de gelovigen (AL 37; 222; 303)*

Vanuit verschillende hoeken was gevraagd om een groter gewicht te geven aan het geweten en het persoonlijke gewetensoordeel van de gelovigen in vragen die hun huwelijk, gezin, kinderen, gezinsvorming betreffen. De laatste stevige tekst over het geweten in de context van huwelijk, gezin en vruchtbaarheid dateert immers van Gaudium et Spes (1965). In latere teksten over deze onderwerpen krijgt het geweten en het gewetensoordeel amper nog een plaats.

Met Amoris Laetitia zijn het geweten en het gewetensoordeel terug van weggeweest. Daar zal de Ignatiaanse traditie, de persoonlijke achtergrond van de paus, niet vreemd aan zijn. De best mogelijke beslissing is niet de meest gemakzuchtige of evidente beslissing. Het is de beslissing die voor ons het meest beantwoordt aan de regel van het Evangelie in de gegeven omstandigheden, in onze situatie hier en nu. Dat gewetensoordeel is hier terug, met een terechte verwijzing naar Gaudium et Spes. .

8. *Een verantwoordelijke onderscheiding in particuliere situaties (AL 300; 304; 305)*

Sluit aan bij het vorige punt. Dit zijn heel sterke teksten. Mensen moeten beslissen in hun situatie, niet wat hun het beste of gemakkelijkste uitkomt, maar wat in hun ogen nu zo goed mogelijk beantwoordt aan Gods wil voor hen. Ze moeten eerlijk en oprecht onderscheiden wat voor hen nu de beste beslissing is, alle factoren in rekening genomen en in gesprek met de kerkgemeenschap. Oordelen kunnen evolueren. Het beste van vandaag is niet noodzakelijk het beste van gisteren of het beste van morgen. Het gaat over het meest edelmoedige antwoord voor nu. Dat oordeel gaat voorbij de algemene of objectieve regel. God doet een beroep op de persoonlijke edelmoedigheid, op het meest edelmoedige antwoord dat mensen nu kunnen geven. Het gaat wel degelijk om een gewetensoordeel voor het oog of in het aanschijn van God. Het zijn geen gelaïciseerde oordelen waarin God niet meer aanwezig is of niet meer meetelt. Vanuit die zorgvuldigheid kan men komen tot een oordeelsvorming met een hoge graad van morele zekerheid dat de beslissing die men neemt, overeenkomt met wat God vraagt, te midden van de kansen en de beperkingen die men op dat moment ervaart.

9. *Nood aan vorming (AL 37; 202; 203; 204; 229)*

Nood aan de gewetensvorming van de gelovigen. Gewetensoordelen vallen zo maar niet uit de lucht. Naar waar refereert men, waar zit de inspiratie, hoe laat men zich kritisch bevragen?

Nood aan vorming van de verschillende categorieën van mensen die met echtparen, met gezinnen bezig zijn: de priesters, de pastorale werkers, de diakens, gezinsbegeleiders, gezinstherapeuten, gezinsconsulenten en de kerkelijke pastoraal in haar geheel.

Nood aan meer en betere begeleiding van koppels die naar het sacramenteel huwelijk toe groeien. De betere begeleiding van jonge echtparen in hun persoonlijke relatie maar ook in het gezin dat ze uitbouwen en de weg die ze met hun kinderen gaan. De begeleiding van echtparen in een moeilijke periode van hun relatie.

10. *Logica van pastorale barmhartigheid (AL 308; 310; 311; 312)*

De paus maakt hiervan zijn 'orgelpunt'. Ik vind het wijs van de paus dat hij dit aan het einde van de tekst zet. Anders zou men kunnen zeggen dat de vorige punten uitvloeisels van de barmhartigheid zijn. Neen, de barmhartigheid zit ertussen. Het gaat hier niet om een barmhartigheidstheologie, maar om een gezonde, evenwichtige moraaltheologie waarin de barmhartigheid zijn plaats vindt.

Besluit

Ik ben gelukkig met de uitkomst van de synode en met wat de paus gemaakt heeft. De grote lijnen van de thema's die wij besproken hebben in vorige bijeenkomsten van het IPB, van de diocesane pastorale raden, hetgeen voort kwam uit de antwoorden op de twee vragenlijsten voor de twee synodes, komen in *Amoris Laetitia* naar voren, samen met waardevolle elementen uit andere paradigma's. Dat is voor mij geen probleem. Het belangrijkste is te werken aan verbinding, om diverse paradigma's beter met mekaar te laten aansluiten.